Карел Чапек

Відпущений на волю

Перекладач: Юрій Лісняк

Джерело: З книги: Чапек К. Війна з саламандрами. Роман. Мати. П'єса. Оповідання.— К.:Дніпро, 1978

— Ну, що, Зарубо, зрозуміли? — спитав начальник в'язниці майже урочистим тоном дочитавши надіслане з міністерства юстиції розпорядження.— Це означає, що вас умовно звільняють із довічного ув'язнення. Ви відсиділи дванадцять з половиною років і весь цей час поводилися... ну, коротше кажучи, зразково. Ми дали вам найкращу характеристику, і... м-м-м... одне слово, можете йти додому, розумієте? Але пам'ятайте, Зарубо: коли ви чогось накоїте, то умовне звільнення буде скасоване і доведеться вам уже сидіти довіку за вбивство своєї дружини Марії. Так, тоді сам господь вам не поможе. Тож стережіться, Зарубо: як попадете сюди знов, то вже до самої смерті сидітимете. — Пан начальник розчулено висякався. — Ми любили вас, Зарубо, але вдруге я б не хотів побачити вас тут. Ну на все добре вам. Одержіть свої гроші в конторі і можете йти.

Заруба, здоровило майже два метри на зріст, переступав з ноги на ногу й щось мимрив; він був такий щасливий, що аж стерпіти не сила, і в грудях у нього щось булькотіло, наче хлипання.

— Ну гаразд, гаразд, — буркнув начальник в'язниці. — Глядіть іще розрюмсайтесь. Ми для вас підібрали в що вдягтися, і підрядчик Малек пообіцяв мені, що візьме вас на. роботу Що, ви хочете спершу з'їздити додому? А, на дружинину могилу! Ну що ж, це ви гарно надумали. Щасливої дороги, пане Зарубо, — квапливо сказав начальник і подав

Зарубі руку.-Та шануйтеся, ради бога, пам'ятайте, що вас випустили умовно!..

— Такий славний чолов'яга, — сказав начальник в'язниці, тільки-но за Зарубою зачинилися ї двері. — Знаєте, Форманеку, ці вбивці часом бувають дуже порядні люди. Найгірші — розтратники: тим у в'язниці все не так. А цього Заруби шкода.

Коли залізна брама й подвір'я Панкрацької в'язниці лишилися за спиною в Заруби, в нього ще було таке невиразне, покірливе відчуття, наче перший стрічний поліцай затримає його й приведе назад; тому він плентав нога за ногою, щоб не подумали, ніби він утікає. Коли він вийшов на вулицю, у нього аж голова обертом пішла: стільки людей надворі, а он гасають дітлахи, а он два шофери гарикаються, господи, скільки людей... Колись їх стільки не було... куди ж йому йти? Однаково; кругом автомобілі і стільки жінок... чи ніхто за ним не йде? Ні... але ж скільки машин! Заруба звернув униз, до Праги, і піддав ходу, аби вже опинитись чимдалі від в'язниці. Ось запахло ковбасою... ні, не зараз, хай потім; а тоді запахло ще сильніше — будова. Муляр Заруба зупинився і вдихнув запах вапна та дерева. Він задивився на робітника, що мішав вапно, і йому захотілось побалакати з ним, але чогось не виходило; він не міг видобути з себе голосу: в одиночному ув'язненні людина відвикає говорити. Широко ступаючи, Заруба попростував до Праги. Господи, скільки тут будується! Он там усю будівлю роблять з бетону, дванадцять років тому такого не бувало, ні, за його часів такого не було, подумав Заруба; таж воно в них завалиться — он які тоненькі колони!

— Обережно! Сліпий, чи що?

Його мало не збив автомобіль, він мало не попав під трамвай, не почувши дзвінка: хай йому біс, за дванадцять років геть відвик від вулиці. Йому хотілося спитати, що це за велика будова і як дійти до Північно-Західного вокзалу; повз нього саме з гучним брязкотом їхав ваговіз, навантажений залізом, і він під той брязкіт спробував сказати вголос сам до себе: "Скажіть, будь ласка, як дійти до Північно-Західного

вокзалу?" Ні, не вийшло: чи то голос у ньому засох, чи що... Там, нагорі, сидячи, людина іржавіє й німіє: перші три роки ще інколи спитаєш про дещо, а потім замовкаєш зовсім. "Скажіть, будь ласка, як дійти до..." — тільки захрипіло у нього в горлі, але то не був людський голос.

Широкими кроками Заруба гнав по вулицях. Він почував себе так, наче був п'яний або снив; усе довкола було зовсім не таке, як дванадцять років тому: більше, гамірніше, метушливіше. Самих людей он скільки! Зарубі аж сумно стало, йому здається, наче він десь на чужині й не може навіть порозумітися з цими людьми.

Якби лиш дістатися на вокзал та поїхати додому, додому...

Раптом він почув іззаду крик, і хтось шарпнув його на тротуар.

— Ви чого не йдете тротуаром? — визвіряється на нього шофер. Заруба хоче відповісти, але не може; тільки прохарчав щось і побіг далі. "Тротуаром! — думає він. — Мені тротуару мало, люди добрі, я кваплюся, я хочу додому, скажіть, будь ласка, як пройти на Північно-Західний вокзал!" Може, оцією найлюднішою вулицею, вирішив він, оцією, де ціла вервечка трамваїв їде. І де лиш набралося стільки людей? Адже їх тут ціле юрбище, і всі йдуть в один бік, напевне, до вокзалу, і так біжать, щоб не спізнитися на поїзд. Височенний Заруба піддав ходу, щоб не лишитися позаду; бач, людям уже не вистачає тротуару, вони сунуть серединою вулиці — щільний, галасливий натовп, і весь час до нього пристають нові й нові, біжать підтюпцем і щось кричать; і враз заревли всі — протягло й гучно.

Зарубу сп'янив той гамір, у нього голова пішла обертом. Господи, як гарно, стільки люду! А попереду вже заспівали щось на маршовий мотив. Заруба вирівнює ходу і завзято гупає ногами, а довкола нього вже всі співають, і в Заруби щось розтає й наливається в грудях, воно немов душить його, рветься з горла, і це спів: раз-два, раз-два, Заруба співає пісню без слів, мугикає, гуде густим басом. Що ж це за пісня? Чи

неоднаково, я їду додому, я їду додому! Височенний Заруба вже виступає в першому ряду й співає, не словами, але так йому гарно співається, раз-два, раз-два, піднісши руку, Заруба сурмить, мов слон, у нього таке відчуття, ніби звучить усе його тіло, живіт вібрує, мов бубон, груди голосно гудуть, а в горлі йому так приємно, ніби він п'є або плаче. Тисячі людей кричать: "Ганьба! Ганьба урядові!", — але Заруба не може зрозуміти, що вони кричать, і переможно трубить: "А-а! А-а!" Махаючи довгою рукою, Заруба йде на чолі всіх, рикає, реве, співає, бушує, тарабанить кулаками в груди, і з уст його вилітає гучний крик, що підноситься над усіма головами, мов розмаяний прапор. "Уа-ва, уа-ва!" —сурмить Заруба на всю горлянку, всіма легенями, всім серцем, заплющуючи очі, як півень, що кукурікає. "Уа-ва! А-а! Ура-а!" Та ось натовп чомусь зупинився, не може йти далі, відкочується назад безладною хвилею, сопе й наїжачується збудженими вигуками. "Уа-ва! Ура-а!" Заруба, заплющивши очі, віддається тому великому, визволеному голосові, що здіймається з його нутра. І раптом його хапають чиїсь руки й захеканий голос харчить йому в вухо: "Іменем закону я вас заарештовую!"

Заруба вирячив очі; на одній його руці повис поліцай і витягає його з купки людей, що шарпається туди й сюди. Заруба зойкнув з жаху і хоче вирвати руку в поліцая, а той викручує її. Заруба ревнув з болю й другою рукою, мов довбешкою, вдарив поліцая по голові. Поліцай почервонів і пустив його, а за мить і сам Заруба дістав кийком по голові, й ще раз, і ще, й ще! Дві здоровезні руки закрутились, мов крила вітряка, падаючи на чиїсь голови, та враз на них, мов бульдоги, почепилися два чоловіки в касках. Заруба, заїкаючись від жаху, намагається струснути їх, стусає ногами кругом себе, шарпається, мов шалений, його кудись тягнуть і штовхають, два поліцаї ведуть його за викручені руки спустілою вулицею — раз-два, раз-два. Заруба йде, як овечка... "Скажіть, будь ласка, як дійти до Північно-Західного вокзалу? Адже мені треба їхати додому".

Два поліцаї майже вкинули його в двері комісаріату.

— Як вас звати? — гримнув на нього злий, холодний голос.

— Антонін Заруба, — хрипко прошепотів здоровань.

— Де живете?

Заруба безпорадно знизав плечима.

— На Панкраці, — видушив із себе він. — В одиночній камері.

Хоч воно й не годиться, але так сталося: три юристи сиділи й радились, як визволити Зарубу з цієї халепи — голова суду, прокурор і офіційно призначений адвокат.

— Нехай той Заруба відмагається від усього, — сказав прокурор.

— Не можна, — відказав голова суду. — Він на попередньому допиті зізнався, що бився з поліцаями. А коли вже сам зізнався, бовдур...

— А якби ті поліцаї заявили, що не впізнають Зарубу напевне, — запропонував адвокат, — що то міг бути хтось інший...

— Ну що ви, — обурився прокурор. — Невже ми маємо підбивати поліцаїв на брехню? Адже вони з певністю пізнають Зарубу. Найкраще — якби його визнали ненормальним. Зажадайте психіатричного обстеження, колего, і я вас підтримаю.

— Та це можна, чом ні, — погодився адвокат. — Але що, як лікарі не визнають його божевільним?

— Яз ними побалакаю, — сказав голова суду. — Хоч і не годиться так, але... Хай йому біс, мені не хотілось би, щоб... Заруба за таку дурницю сидів довіку. Що завгодно, тільки не це. Господи, півроку б я

йому дав, і оком не моргнувши; але щоб він сидів до самої смерті — це мені, панове, страшенно не теє... не подобається.

— Як не допоможе психічна ненормальність, то буде кепсько, — розмірковував прокурор. — Що я можу вдіяти? Я мушу кваліфікувати його вчинок як злочин; що мені більше лишається? Якби той йолоп хоч десь у шинку побував, то можна б вирішити, що він був просто п'яний, та й квит.

— Прошу вас, панове, — наполягав голова суду, — зробіть уже якось, щоб я міг його пустити. Я старий чоловік, і мені страх як не хочеться брати на себе... ну, самі знаєте що.

— Важке діло, — зітхнув прокурор. — Ну, побачимо. Може, щось вийде з тими психіатрами. Розгляд справи завтра, так?

Але до розгляду справи не дійшло. Вночі Антонін Заруба повісився — очевидно, зі страху перед карою. А що він був занадто довготелесий, то висів так чудно, наче сидів на підлозі.

— Паскудна історія, — буркнув прокурор.— Господи, яка дурна історія! Та принаймні ми тут не винні.